

การใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง Folk Media for Political Knowledge Dissemination

วนภรณ์ จักรมานนท์^{1*} (Wanaporn Jakmanon),
วิทยธร ท่อแก้ว² (Wittayatorn Tokeaw),
สุภาภรณ์ ศรีดี³ (Supaporn Sridee)

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรนวัตกรรมสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
(Ph.D. Candidate Communication Innovation for Political and Local Administration Sukhothai Thammathirat Open University),

² รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
(Associate Professor Doctor of School of Communication Arts Sukhothai Thammathirat Open University),

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
(Assistant Professor Doctor of School of Communication Arts Sukhothai Thammathirat Open University)

*Corresponding Author. E-mail: ying_mc_@hotmail.com

(Received: January 15, 2021; Revised: April 19, 2021; Accepted: May 11, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง “การใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง” เป็นการนำเสนอความรู้แง่มุมของการประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้าน เพื่อเป็นช่องทางในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนในชุมชน ท้องถิ่น ด้วยเพราะลักษณะของสื่อพื้นบ้านที่มักมีความเป็นมาและความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นมายาวนาน อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี จนได้รับการสืบทอดกันมาจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประกอบกับเป็นตัวประสานสัมพันธ์กับบุคคลตามบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ซึ่งบทความดังกล่าวนี้ถือเป็นนวัตกรรมสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างเนื้อหาทางการเมืองกับการใช้ศาสตร์ด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานเข้าด้วยกัน อันจะนำมาสู่แนวคิดและการประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้านในการให้ความรู้ทางการเมืองในท้องถิ่นอื่น ๆ รวมถึงนักการเมือง นักวิชาการหรือผู้สนใจสามารถนำแนวทางในการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: สื่อพื้นบ้าน; การให้ความรู้; การเมือง

Abstract

This academic article presents views on the application of folk media as a channel for disseminating political knowledge to people in communities and localities. Folk media come from local people and have a long history of involvement with their ways of life. Folk media can also accurately reflect people's changing ways of life in every era, so they have been passed down from generation to generation as part of the local cultural heritage. Folk media also play a role in interconnecting people and building relationships. This report can be considered a kind of communications innovation that combines political content and cultural studies. This concept can be applied to folk media for spreading political knowledge in other communities, and politicians, academics, or other interested parties may find applications for this concept in their work.

Keywords : Folk Media; Informing; Politics

บทนำ

การสื่อสารกับการเมืองเปรียบเสมือนเส้นใยของสังคมที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด เพราะการสื่อสารเป็นพื้นฐานของศาสตร์ต่าง ๆ ในขณะที่การเมืองเป็นเรื่องของแนวคิด การใช้และการควบคุมอำนาจ ดังนั้นการสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การโน้มน้าวใจ เชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคล รวมถึงเป็นเครื่องมือสนับสนุนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร หรือการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การสื่อสารนโยบายของพรรค รวมถึงความเชื่อ ทศนคติ แนวคิด ไปสู่ประชาชนผู้รับสารในแต่ละสังคม ชุมชน ท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้การสื่อสารจึงมีบทบาทสำคัญต่องานทางการเมือง เพราะเป็นส่วนสำคัญในการทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกประทับใจ เชื่อถือ ศรัทธา ซึ่งการสื่อสารสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น การสื่อสารผ่านบุคคล การสื่อสารผ่านสื่อสมัยใหม่ รวมถึงการสื่อสารผ่านสื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะ “สื่อพื้นบ้าน” อันหมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดข่าวสาร สะท้อนความคิดของบุคคลในสังคมออกมาในรูปแบบความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงการแสดงและการละเล่นที่คนในชุมชนสร้างสรรค์ขึ้น ถือเป็นสื่อวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นให้คนในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา สื่อพื้นบ้านจึงนับว่ามีประสิทธิภาพต่อการสร้างสรรค์สังคมในลักษณะการพัฒนางานและการสื่อสารในหลาย ๆ ด้าน บทความตอนหนึ่งจากหนังสือเรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข เขียนโดย สมสุข หินวิมาน (2548) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านสามารถพัฒนาด้านสาธารณสุขชุมชน สุขภาพ สุขภาวะทั้งทางกาย ใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด ขณะที่บทความเรื่อง สื่อพื้นบ้านกับการะงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ เขียนโดย อาจารย์เจียรชัย อิศรเดช จากหนังสือเรื่องเดียวกัน ระบุว่า สื่อพื้นบ้านสามารถทำหน้าที่เพื่อตอบสนองสุขภาวะทั้งทางกาย ใจ สังคมและจิตวิญญาณ สะท้อนผ่านลักษณะเด่น คือ สื่อพื้นบ้านมีความเป็นธรรมชาติที่ไม่หยุดนิ่ง ใกล้ชิดประชาชน มีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยในแต่ละพื้นที่และมีการผสมผสานเข้ามาเพื่อถ่ายทอดความเป็นมรดกร่วมกันในกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้น การเลือกใช้สื่อพื้นบ้านให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม จะเป็นการสร้างความใกล้ชิดและความคุ้นเคยให้กับคนในชุมชนโดยเฉพาะเรื่องทางการเมือง

ทำความเข้าใจกับความหมายของสื่อพื้นบ้าน

“สื่อพื้นบ้าน” อาจแยกรากศัพท์ของคำเพื่อพิจารณาถึงความหมายได้ว่า “สื่อ” หมายถึง เครื่องมือหรือช่องทางในการสื่อสารข้อมูล เรื่องราวต่าง ๆ ออกไปยังผู้บริโภค ซึ่งสิ่งสำคัญพื้นฐานของสื่อประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง ผู้รับสาร และผลสะท้อนกลับ ในลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งเป็นการตอบโต้กันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทำให้ผู้ส่งสารทราบปฏิกิริยาของผู้รับสาร จึงสามารถปรับการสื่อสารให้เหมาะสมเพื่อช่วยในการสร้างความหมายร่วมกัน ขณะที่คำว่า “พื้นบ้าน” มีบริบทของเวลาและพื้นที่เฉพาะถิ่นเป็นองค์ประกอบหลัก ดังนั้นสื่อพื้นบ้าน ให้ความหมายได้ว่า กิจกรรมหรือการแสดงชาวบ้านที่แต่ละชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นในแต่ละห้วงเวลาเพื่อยึดถือปฏิบัติร่วมกัน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพและคณะ (2554) ให้ความหมายของสื่อพื้นบ้านไว้ว่า สื่อบุคคล เครื่องมือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการแสดง กิจกรรมวัฒนธรรม การดำรงอยู่ทุกประเภท โดยเป็นสื่อที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาแต่โบราณกาล เช่น เพลง ระบำละคร การละเล่น กีฬา ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ขณะที่ศรีปาน รัตติกาลชลากร (2538) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้าน ได้แก่ บุคคล คณะบุคคล รวมถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงซึ่งแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีการสืบทอดต่อกันมา โดยสื่อพื้นบ้านจะมีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละประเภท ก่อให้เกิดการสื่อสารและการถ่ายทอดข่าวสารภายใต้ระบบวัฒนธรรมนั้น ๆ นอกจากนี้สื่อพื้นบ้าน ยังหมายถึง สื่อวัฒนธรรมซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับผู้คนในท้องถิ่นมายาวนาน เป็นสื่อที่แสดงถึงสุนทรียะ สร้างความมีชีวิตชีวา สามารถดัดแปลงเนื้อหาให้เข้ากับท้องถิ่นในแต่ละยุคสมัยได้ ซึ่งส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นได้เช่นกัน (จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์, 2553)

เมื่อกล่าวถึงสื่อพื้นบ้าน เราอาจแบ่งประเภทของสื่อพื้นบ้านได้เป็นสื่อวัตถุ สื่อพิธีกรรม และสื่อการแสดงที่มีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละภูมิภาค เช่น “ภาคเหนือ” จะมีวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมเก่าแก่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งในเรื่องสำเนียงการพูด การดำรงชีวิตแบบเกษตร มีวัฒนธรรมทางภาษาถิ่นแบบล้านนา วัฒนธรรมการกินคล้ายคนอีสาน คือกินข้าวเหนียวและปลาร้า มีความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าสิ่งเร้นลับให้ความคุ้มครองรักษาอยู่ มีการแสดงออกทางความคิดและความรู้สึกผ่านภาษา วรรณกรรม ดนตรี งานทำมือ สำหรับเอกลักษณ์ด้านการละเล่นและการแสดงทางภาคเหนือนั้น จะเป็นการฟ้อนรำ ส่วนการแสดงพื้นบ้านที่มีมาแต่โบราณ คือ ละครขอ ชาวบ้านภาคเหนือนิยมเล่นเพื่อความบันเทิงในยามว่าง ซึ่งการขอจะมีหลายชนิดแล้วแต่ว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร สามารถสอดแทรกข่าวสารลงไปในเรื่องราวการแสดงได้ และมีประเพณีที่สะท้อนความเป็นบริบทคนภาคเหนือ เช่น ประเพณียี่เป็ง งานบุญปอยหลวง ประเพณีลอยโคม รวมถึงการแห่นางแมวที่มีความเชื่อกันว่าจะช่วยให้ฝนตก “ภาคอีสาน” พื้นที่แห่งความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี แต่ยังคงมีวิถีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตามบรรพบุรุษทั้งเรื่องภาษาถิ่น ความเชื่อ เรื่องผีบรรพบุรุษ เพราะมีความเชื่อว่า ผีมีอิทธิฤทธิ์สามารถให้คุณและโทษในเรื่องของประเพณีและการละเล่นมีความโดดเด่น เพราะภาคอีสานจะมีภาษาที่ใช้ในการโต้ตอบค่อนข้างว่องไวเหมือนคนภาคใต้ ดังนั้นการแสดงจึงเน้นไปที่การร้องรำแบบแข็ง หมอลำ ดิดพิณ เป่าแคน รวมถึงประเพณีแห่ผีตาโชน และประเพณีบุญบั้งไฟ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่สนุกสนานและมีชีวิตชีวา ขณะที่ “ภาคกลาง” วิถีชีวิตจะมีความเกี่ยวพันกับสังคมเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา มีพิธีกรรมการบูชาแม่โพสพ และการลงแขกทำนา ในด้านศิลปวัฒนธรรม มีการแสดงโขน ลิเก ลำตัด เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว รวมถึงเพลงฉ่อย ที่สะท้อนให้เห็นถึงแหล่งสั่งสมทางศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งในเนื้อหาของการแสดง สามารถสอดแทรกข่าวสารความรู้ลงไปได้อีกด้วย สำหรับพื้นที่ “ภาคใต้” พื้นที่แห่งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีความเชื่อทางศาสนา การนับถือศาสนาพุทธและอิสลาม มีการรวมตัวของชาติพันธุ์ทั้งชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม จีน-มลายู และชาวเล มีวัฒนธรรมการกินที่เป็นเอกลักษณ์ คือรสชาติจัดจ้าน และเผ็ดร้อน เช่น แกงไตปลา ผัดสะตอ ด้านการประกอบอาชีพนิยมปลูกยางพารา ปาล์ม ทำประมงและสวนผลไม้ มีประเพณีที่แตกต่างกันตามเอกลักษณ์ที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะกลุ่ม เช่น สารทเดือนสิบ สะท้อนความเคารพและกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ประเพณีชักพระ การแห่ผ้าขึ้นธาตุ การแข่งเรือ วันฮารีรายอ ขณะที่ศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านมุ่งเน้นความสนุกสนาน เช่น การแสดงหนังตะลุง มโนราห์ ลิเกฮูลู รองเง็ง การแข่งขันนกเขาชวา ต่างมีเอกลักษณ์ในการใช้สำเนียงเสียงใต้ในการร้อง การสนทนา รวมถึงการสอดแทรกเนื้อหา ความรู้ ข้อคิดต่าง ๆ ผ่านการร้อง การแสดง และด้วยดนตรีภาคใต้ที่มีจังหวะสนุกสนาน กระตุ้นอารมณ์ให้ความบันเทิง ยิ่งส่งเสริมให้ภาคใต้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นมากยิ่งขึ้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

สื่อพื้นบ้านจึงเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ร้อยพันคุณค่า ความหมาย ความสำคัญ บทบาทหน้าที่ให้ชุมชนเลือกประยุกต์ใช้หรือปรับใช้อย่างเหมาะสมกับแต่ละชุมชน ซึ่งหากจะนำสื่อพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้เพื่อให้ความรู้ทางการเมืองนั้นก็ย่อมสามารถทำได้ ด้วยเพราะคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นในเรื่องของความใกล้ชิดกับชุมชน ท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ตรงที่เข้าถึงได้ง่าย ราคาถูก เรียกว่าเป็นสื่อที่ไม่ตายตัว เพราะสามารถดัดแปลงเนื้อหาให้กับบริบทของชุมชน ท้องถิ่นและยุคสมัยได้ตลอดเวลา แม้จะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่สื่อพื้นบ้านก็สามารถสร้างสุนทรียะให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน ท้องถิ่นได้ ถือว่าเป็นสื่อสร้างสรรค์ทางอารมณ์และอยู่คู่กับท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน การใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง จะเป็นการขยายพื้นที่ในเชิงรุกเพื่อเชื่อมประสานระหว่างกลุ่มคนในชุมชน เช่น กลุ่มเด็ก เยาวชน กับกลุ่มวัยผู้ใหญ่หรือวัยผู้สูงอายุให้เกิดความใกล้ชิดกันมากขึ้น อีกทั้งถือเป็นการอนุรักษ์สื่อพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อีกทางหนึ่ง (วัลัญชภัทร จิยงค์วัต, 2559)

บทบาทสื่อพื้นบ้านเพื่อทำให้ความรู้ทางการเมือง

สื่อพื้นบ้าน นับว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เพื่อแสดงตัวตนของปัจเจกชนในพื้นที่แต่ละภูมิภาค ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไปตามยุคสมัย แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนเองในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นเอกลักษณ์จึงเป็นแรงจูงใจและความคาดหวังในชีวิตของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับบริบททางวัฒนธรรม Michael Hecht นักทฤษฎีการสื่อสารด้านเอกลักษณ์ชาวอเมริกัน กล่าวว่า บริบททางวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ระดับ คือ ความเป็นปัจเจก ความเป็นกลุ่ม และความเป็นสังคม ซึ่งบริบททั้ง 3 ระดับขับเคลื่อนโดยอาศัยการสื่อสารเป็นตัวเชื่อมโยงผ่านถ้อยคำ ถ้อยความ และความหมายเพื่อใช้สื่อตัวตน ดังนั้นสื่อพื้นบ้านจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยความรู้สึก ความคิด การกระทำ และความสัมพันธ์ที่อยู่ในจิตใจของคนในชุมชน (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2563) แม้ในปัจจุบันต้องยอมรับว่า การเลือกใช้สื่อพื้นบ้านมาเป็นช่องทางในการสื่อสารหรือทำการแสดงในโอกาสต่าง ๆ อาจลดน้อยถอยลงจากในอดีต แต่ก็เชื่อว่าจะเลือนหายไปอย่างสิ้นเชิง เรายังคงเห็นสื่อพื้นบ้านได้มีโอกาสดุกขึ้นมาแสดงบทบาทอยู่ในแต่ละท้องถิ่นตามโอกาสต่าง ๆ เช่น งานบุญ ประเพณี พิธีกรรม งานเฉลิมฉลอง รวมถึงการหยิบยกสื่อพื้นบ้านไปแสดงตัวอยู่ในสื่อมวลชน อย่างรายการจำอวดหน้าจอ ทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง Workpoint TV ซึ่งผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตว่า แม้กระแสการเติบโตทางเทคโนโลยีจะรุ่งเรืองเพียงใด แต่สื่อพื้นบ้านยังคงได้รับการหวงแหนและเลือกใช้เพื่อการสื่อสารตามบริบทและโอกาส เพื่อสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาถึงเอกลักษณ์ของ “สื่อพื้นบ้าน” จะเข้ามาช่วยให้ความรู้ทางการเมืองได้อย่างไร คำตอบหนึ่งที่สามารถจะอ้างชัดได้ คือ การพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ซึ่งมีบทบาทในหลายระดับ ดังนี้

1. บทบาทในการเป็นสื่อสอนศีลธรรมของคนในชุมชนโดยแทรกไปกับความบันเทิง ทั้งเรื่องการทำ ความดี ความกตัญญูรู้คุณ การบ่มเพาะศีลธรรม ผ่านบทร้อง การร่ายรำ หรือเนื้อเรื่องการแสดง บทบาทในการแจ้งข่าวสาร ผ่านการแสดง เช่น หนังตะลุงทางภาคใต้ ระหว่างการแสดงมักมีการสอดแทรกเหตุการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันผสมกลมกลืนไปกับเรื่องการทำ ความดีลงไปในเรื่องที่ทำการแสดง

2. บทบาทในการให้การศึกษา ถือเป็นหน้าที่หลักของสื่อพื้นบ้าน ทั้งในเรื่องศาสนา การอบรมด้านจริยธรรม สอนเรื่องศาสนา การประยุกต์หลักศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ความกตัญญู การให้อภัย รวมถึงการโหราศาสตร์ และการชี้แนะปฏิบัติ เช่น การประพาศของสตรี การประกอบสัมมาชีพ การฝึกฝนตนเองให้อยู่ในศีลธรรม

3. บทบาทในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น สื่อพื้นบ้านจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการเป็นพื้นที่แสดงออกทางความคิด รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์สังคมผ่านการแสดง นับเป็นสีสันของสื่อพื้นบ้าน เช่น หนังตะลุง มักมีการแสดงในลักษณะหยอกล้อ เสียดสี สะท้อน หรือวิพากษ์วิจารณ์นักการเมือง รัฐบาลอยู่บ่อยครั้ง และสื่อมวลชน ไม่สามารถทำลักษณะเช่นนี้ได้ เพราะต้องคงไว้ซึ่งความเป็นกลางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ทำให้ประชาชน ส่วนใหญ่มักชื่นชอบสื่อพื้นบ้านและดูเหมือนจะเป็นแม่เหล็กที่ดึงดูดความสนใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี

4. บทบาทในการให้ความบันเทิง ถือเป็นหน้าที่พื้นฐาน เช่น การฟ้อนคลายอารมณ์ การหยอกล้อ การสร้างอารมณ์ขันผสมกับการประเทืองปัญญา

5. บทบาทในการเป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รวมถึงความแตกต่างทางด้านเพศ ศาสนา เช่น การแสดงรณรงค์ เป็นการแสดงที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยนับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามเล่าเรื่องราวผ่านดนตรี ท่ารำ รวมถึงเครื่องแต่งกาย (ชินอรส ถิ่นวิไลสกุล, 2554)

จากบทบาทของสื่อพื้นบ้านดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น จะเห็นว่า สื่อพื้นบ้านมีเอกลักษณ์ในเรื่องของการเป็นสื่อที่ใกล้ชิดประชาชน ง่ายต่อการเข้าถึง เข้าใจ สามารถสร้างสรรค์ ดัดแปลงเนื้อหาให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นและยุคสมัยได้ อีกทั้งมีการใช้ภาษาถิ่นที่โดนใจ ทำให้เกิดความสนุกสนาน สร้างชีวิตชีวา จนกลายเป็นความงดงามประจำท้องถิ่น แต่ผู้เขียนบทความเรื่องนี้ ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับการใช้สื่อ

พื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมือง ใน 4 ประเด็น คือ 1) การเลือกสื่อพื้นบ้านแต่ละประเภทมาใช้เพื่อให้ความรู้ ผู้ส่งสารจะมีการออกแบบสารเกี่ยวกับเนื้อหาความรู้ทางการเมืองอย่างไรที่น่าสนใจ 2) วิธีการนำเสนอความรู้ทางการเมืองด้วยสื่อพื้นบ้านเป็นอย่างไร 3) กลยุทธ์การนำเสนอความรู้ทางการเมืองด้วยสื่อพื้นบ้านเป็นอย่างไร และ 4) แนวทางการพัฒนาการออกแบบสารเพื่อนำเสนอความรู้ทางการเมืองด้วยสื่อพื้นบ้านท่ามกลางความเติบโตทางเทคโนโลยีจะเป็นอย่างไร ด้วยเพราะการนำสื่อพื้นบ้านมาแสดงบทบาทในการให้ความรู้ทางการเมืองที่เป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรในสังคม ซึ่งเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ 1) ก่อนการเลือกตั้ง เป็นการสื่อสารในลักษณะการสร้างภาพลักษณ์ สร้างเครือข่าย ความนิยม เอกสิทธิ์ อุตสิทธิ์ การมีส่วนร่วม รวมถึงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย 2) ระหว่างการเลือกตั้ง เป็นการสื่อสารในลักษณะการสร้างนโยบาย วางกลยุทธ์ การหาเสียง การติดตามประเมินผลสถานการณ์ การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ การบริหารข้อมูลข่าวสาร 3) หลังการเลือกตั้ง จะใช้การสื่อสารในลักษณะการบริหารหรือการปกครองตามบทบาทหน้าที่ในระดับท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา การสื่อสารนโยบาย การจัดกิจกรรมการสื่อสาร การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน และ 4) การบริหารจัดการการสื่อสารเพื่อพัฒนาตามพันธกิจ ใช้การสื่อสารในลักษณะสร้างการอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาดิน พัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาองค์กร และพัฒนาสังคมระดับท้องถิ่น (ธิตินันท์ เอี่ยมนิรันดร์, 2562) รวมไปถึงเรื่องนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาลที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ความยุติธรรมในสังคม การรักษาและคุ้มครองสิทธิของประชาชน บทบาทหน้าที่ของประชาชนทางการเมือง หรือข่าวสารทางการเมืองที่ต้องการสื่อสารให้ประชาชนรับทราบและเข้าใจ ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างประชาชนไปสู่รัฐบาล และจากรัฐบาลมาสู่ประชาชน เพื่อการรับรู้ปัญหา ความต้องการ หรือข้อเรียกร้อง การช่วยเหลือ การสนับสนุน รวมถึงการตอบสนองความต้องการของประชาชนในทุกระดับ

ดังนั้นการหยิบยกความรู้ทางการเมืองมานำเสนอผ่านสื่อพื้นบ้านเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพ ในรูปแบบสื่อการแสดง สื่อประเพณีหรือสื่อพิธีกรรม จะต้องขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละชุมชน ท้องถิ่น และทั้งสองฝ่ายต่างต้องมีประสบการณ์ความรู้ทางการเมืองและการใช้สื่อพื้นบ้านร่วมกัน สอดคล้องกับบทความตอนหนึ่งของปยุตดา สุนทรปิยะพันธ์ และคณะ (2560) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารในการเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองผ่านหนังสือของนายหนังสือ ประเคียง ระฆังทอง กล่าวไว้ว่า ปัญหาการสื่อสารที่สำคัญของการเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองผ่านหนังสือของนายหนังสือ ประเคียง ระฆังทอง คือ ผู้ชมบางส่วนยังขาดความรู้ทางการเมือง ขาดการมีประสบการณ์ร่วมทางการเมืองในช่วงเวลาเดียวกันกับนายหนังสือ ประเคียง ระฆังทอง รวมถึงความต้องการประเด็นเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอของผู้ชมนั้น เนื้อหาต้องมีความใกล้ตัวกับประชาชน

Wilber Schramm และ C.E. Osgood (1954) ผู้คิดค้นแบบจำลองการสื่อสาร กล่าวว่า พื้นฐานประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารคือส่วนสำคัญที่ช่วยให้การสื่อสารของทั้งสองฝ่ายเข้าใจตรงกัน เรียกว่าเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) โดยหากประสบการณ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารซ้อนทับกันเป็นวงกว้างมากเท่าไร การสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น แต่หากขอบข่ายประสบการณ์ซ้อนทับกันน้อยมาก หรือไม่ซ้อนทับกันเลย นั้นหมายความว่า ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารจะไม่มีประสบการณ์ร่วมกัน ส่งผลให้การสื่อสารครั้งนั้นเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้สามารถสังเกตได้จากผลป้อนกลับที่ผู้รับสารส่งกลับไปยังผู้ส่งสาร ดังภาพ

ภาพที่ 1 : แบบจำลองการสื่อสารของ Wilber Schramm และ C.E. Osgood
ที่มา : เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อการศึกษา (2548)

ขยายความแบบจำลองการสื่อสารข้างต้นเพิ่มเติมได้ว่า นอกจากประสบการณ์ร่วมที่ทั้งสองฝ่ายต้องมีด้วยกันแล้ว ผู้ส่งสารยังต้องมีความสามารถในการเข้ารหัสเพื่อถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองไปยังผู้รับสารได้ทราบอย่างเข้าใจ โดยทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างต้องมีประสบการณ์ในการใช้สื่อพื้นบ้านร่วมกัน เช่น คนภาคกลาง ใช้การแสดงลิเก ลำตัด เพลงฉ่อย มาออกแบบเนื้อหาการแสดงโดยสอดแทรกเนื้อหาทางการเมืองเพื่อให้ความรู้ไปสู่คนภาคกลาง ซึ่งจะสามารถเข้าใจและถอดความหมายของเนื้อร้องลิเก ลำตัด หรือเพลงฉ่อยที่สอดแทรกความรู้ทางการเมืองได้ง่ายมากขึ้นกว่าคนภาคอื่น ขณะที่คนภาคใต้ใช้การแสดงหนังตะลุง มโนราห์ เพื่อสอดแทรกความรู้ทางการเมืองผ่านสำเนียงเสียงใต้ในการร้อง การรำ การสนทนา ก็จะทำให้คนภาคใต้เกิดอรรถรสในการรับชมและรับฟังมากกว่าคนภาคอื่น เพราะสามารถเข้าใจสำเนียงถิ่นใต้ได้มากกว่า ซึ่งการใช้ภาษาถิ่นจะกระตุ้นอารมณ์ให้คนอยากมีส่วนร่วม ซึมซับ และเข้าใจความรู้ทางการเมืองได้ง่ายมากยิ่งขึ้น นั่นเป็นเพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างมีขอบข่ายประสบการณ์ทางการเรียนรู้สื่อพื้นบ้านร่วมกันนั่นเอง และเมื่อมีการสื่อสารความรู้ทางการเมืองผ่านการแสดงพื้นบ้าน ผู้ส่งสารจำเป็นต้องสังเกต ศึกษา เก็บข้อมูลผลป้อนกลับด้วยเช่นกันว่า ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ ความคิด ทักษะคิดและพฤติกรรมไปอย่างไรบ้าง หรือสามารถสื่อสารได้ตรงตามความต้องการและวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารหรือไม่ เพราะวัตถุประสงค์หลักในการให้ความรู้ทางการเมืองผ่านสื่อพื้นบ้านแก่ประชาชน คือ การจูงใจให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความสนใจเกี่ยวกับความรู้ทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ด้วยลักษณะการให้ความรู้ควบคู่ความบันเทิง แม้ปัจจุบันประชาชนสามารถเลือกเปิดรับข่าวสารทางการเมืองได้หลากหลายช่องทาง ทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ รวมถึงสื่อออนไลน์ ทำให้การเข้าถึงข้อมูลทางการเมืองจึงไม่ใช่เรื่องยากมากนัก แต่ขึ้นอยู่กับว่าประชาชนแต่ละบุคคลจะเข้าใจเนื้อหาทางการเมืองได้มากน้อยเพียงใด เพราะประชาชนบางกลุ่มอาจจะอ่านเนื้อหาแบบฉาบฉวย คือ อ่านเฉพาะหัวข้อเรื่อง พาดหัวข่าว หรือนิยมอ่านข้อความแบบสั้น ๆ กะทัดรัด ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้าใจของแต่ละบุคคลเป็นอย่างมาก ขณะที่ “สื่อพื้นบ้าน” ใช้การถ่ายทอดหรือให้ความรู้ทางการเมืองผ่านเสียงดนตรี บทร้อง บทสนทนา ด้วยสำเนียงภาษาถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเข้ามาช่วยในการสื่อสาร หากประชาชนเปิดรับความรู้ผ่านสื่อหลักไม่เข้าใจ การมีสื่อพื้นบ้านเข้ามาเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนนั้น ก็จะช่วยให้ประชาชนสามารถเกิด

ความรู้หรือขยายผลความรู้ทางการเมืองได้มากยิ่งขึ้น แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่ ผู้ส่งสารจะออกแบบสารอย่างไร มีวิธีการนำเสนอ และกลยุทธ์อย่างไรเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความรู้ รับฟังความรู้ทางการเมืองที่นำเสนอได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเข้าใจ

กระบวนการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง

จากการทบทวนวรรณกรรมของการศึกษาวิจัยเรื่อง การออกแบบสารเพื่อการนำเสนอนโยบายของทีมงานการเมืองท้องถิ่นผ่านการแสดงมโนราห์ ซึ่งอยู่ระหว่างการศึกษาวิจัยของผู้เขียนบทความในขณะนี้ พบว่า กระบวนการสำคัญของการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง เริ่มต้นขึ้นจาก

กระบวนการที่ 1 การแสวงหาสื่อหรือเลือกสื่อพื้นบ้านให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยใช้ทฤษฎีทางการสื่อสารเข้ามาเชื่อมโยง ได้แก่ ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจในสื่อ Rosengren & Windahl ผู้สถาปนาทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจในสื่อ ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างทางสังคมกับการสื่อสาร และภูมิหลังของปัจเจกชนก่อให้เกิดความต้องการของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์กระตือรือร้นต่อปัญหาที่รับรู้ และพยายามหาแนวทางแก้ปัญหาที่จะนำไปสู่พฤติกรรมการใช้สื่อเพื่อแก้ปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ รวมถึงการหาแนวทางอื่น ๆ เพื่อไปยังคำตอบที่ตนเองพึงพอใจ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2563) ประกอบกับบริบทพื้นที่ต่างกัน เพศ และอายุต่างกัน ความพึงพอใจในสื่อก็ย่อมต่างกัน ดังนั้นประชาชนมักจะเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อที่แตกต่างกันเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ส่งผลให้ผู้ส่งสารจำเป็นต้องศึกษาผู้รับสารก่อนทำการสื่อสารว่ากลุ่มเป้าหมายเป็นใคร เนื้อหาที่ส่งไปตรงกับความต้องการของผู้รับสารหรือไม่ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความพึงพอใจและยินยอมเปิดรับข้อมูลข่าวสาร

กระบวนการที่ 2 การออกแบบสาร คือหัวใจสำคัญของการสื่อสารที่มุ่งหวังให้ประชาชนได้เข้าใจความรู้ทางการเมือง ในลักษณะการนำความรู้ทางการเมืองที่ต้องการนำเสนอมาแยกย่อย จัดลำดับประเด็นเนื้อหาเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อพื้นบ้าน แปลงเนื้อหาให้เป็นบทร้อง บทรำ ใ้ดนตรีเพื่อความน่าสนใจ ควบคู่กับการใช้ทฤษฎีว่าด้วยความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรม และเลือกใช้สื่อพื้นบ้านรูปแบบการแสดงในการให้ความรู้ไปสู่ผู้รับสาร เช่น เลือกรำ ฟ้อนรำ หมอลำ การแสดงลิเกฮูลู หนังตะลุง มโนราห์ เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร เนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องได้ตามความเหมาะสม อีกทั้งสร้างความสนุกสนานดึงดูดความสนใจของประชาชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสื่อการแสดงจะประกอบไปด้วยดนตรี เนื้อร้อง ทำนอง ทำเต้น ทำรำของนักแสดง ซึ่งจะสร้างการดึงดูดความสนใจจากประชาชนได้ รวมถึงการมองไปที่รากความคิดของสื่อพื้นบ้านแต่ละประเภทเพื่อการประยุกต์สื่อพื้นบ้านประเภทนั้นให้เหมาะสมกับเนื้อหาและยุคสมัยสอดคล้องกับพีระพงค์ สุจริตพันธ์ (2562) ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองผ่านหนังตะลุงภาคใต้ : ศึกษาในห้วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองปี พ.ศ.2548-2558 เป็นการศึกษาบริบททางการเมืองและกระบวนการสื่อสารทางการเมืองของหนังตะลุงภาคใต้ที่ครอบคลุมด้านรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการในห้วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองช่วงปี พ.ศ. 2548-2558 ผลการวิจัยพบว่า บริบททางการเมืองส่งผลต่อการสื่อสารของนายคณะหนังตะลุง คือต้องปรับบทบาทของตัวแสดงให้เข้ากับบริบททางการเมืองและเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานั้น ๆ เพื่อสร้างความบันเทิงและสร้างความรู้ทางการเมืองให้กับผู้ชมได้รับทราบ ขณะที่บทความเรื่อง โนรา: วัฒนธรรมสุขภาพชุมชน เขียนโดย เขียรชัย อิศรเดช จากหนังสือเรื่องสื่อพื้นบ้านงานสุขภาพ (2549: 123) ระบุว่า ในการรณรงค์เรียกร้องขอให้ประชาชนหันมาดูแลสุขภาพ บางครั้งก็ต้องใช้ “สื่อพื้นบ้าน” เพื่อให้คนกันเอง พูดกันเอง ในภาษาตนเอง จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้

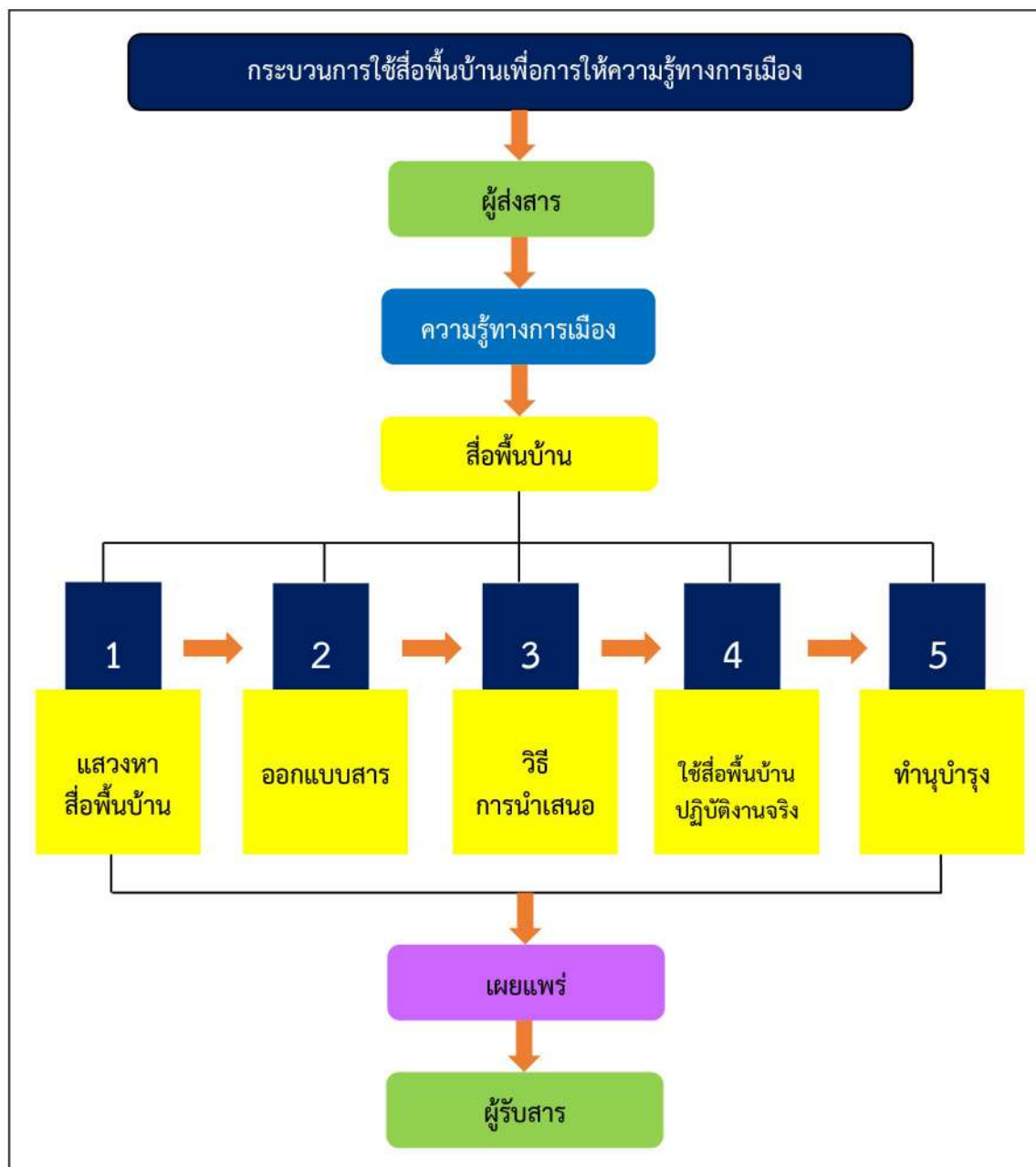
กระบวนการที่ 3 วิธีการนำเสนอความรู้ทางการเมือง สามารถผูกโยงเนื้อหาทางการเมืองให้เป็นเนื้อเรื่องหรือนวนิยายพื้นบ้าน โดยแปลงเป็นบทกลอนมโนราห์ บทสนทนาในรูปแบบหนังตะลุง บทเพลงแนวหมอลำ ผ่านการใช้ทฤษฎีว่าด้วยเรื่องเล่าเข้ามาช่วยหนุนเสริมให้การนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น นั่นเป็นเพราะการสื่อสารจากเรื่องเล่าจะมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ซึ่งสอดคล้องกับ Walter Fisher (1985)

นักวิชาการชาวอเมริกันผู้คิดค้นทฤษฎีว่าด้วยเรื่องเล่า สนับสนุนความเชื่อที่ว่า เรามักถูกชักจูงโดยเรื่องเล่าที่ดี ๆ มากกว่าหลักของเหตุผลที่ดี เนื่องจากมนุษย์เป็นนักเล่าเรื่องที่สามารถชี้ให้เห็นถึงคุณค่า อารมณ์ และสุนทรียศาสตร์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในความเชื่อและพฤติกรรมของผู้คนได้ ดังนั้นวิธีการสื่อสารเนื้อหาความรู้ทางการเมือง ผู้ส่งสารต้องเลือกนักเล่าเรื่องซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ เชี่ยวชาญด้านสื่อการแสดงพื้นบ้านมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ประกอบกับการสร้างกลยุทธ์การนำเสนอความรู้ทางการเมือง ในลักษณะการกระตุ้นความสนใจ การโน้มน้าวใจ และการสร้างความบันเทิงให้กับประชาชนในรูปแบบสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อความบันเทิง และความเป็นกันเอง ซึ่งส่งผลต่อการกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน และสนใจรับชมหรือรับฟังความรู้ทางการเมืองได้ตั้งแต่ต้นจนจบ

กระบวนการที่ 4 การใช้สื่อพื้นบ้านในการปฏิบัติงานจริง นั่นคือ การนำความรู้ทางการเมืองที่ผ่านการออกแบบเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ ไปเผยแพร่ต่อประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และเปรียบเทียบการรับรู้ความเข้าใจกับการให้ความรู้ทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน ด้วยทฤษฎีช่องว่างของความรู้ จากการวิจัยมหาวิทยาลัยเมเนโซตาในช่วงทศวรรษที่ 1970-1980 ระบุว่า การใช้สื่อในเมืองที่มีขนาดต่างกัน ปริมาณข่าวที่ออกจากสื่อไปถึงมือประชาชนก็จะต่างกัน ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของประชาชน ซึ่งจะทำให้เมื่อถึงช่วงเวลาหนึ่ง ผู้ที่ได้รับข่าวสารมากและผู้ที่ได้รับข่าวน้อยจะแยกออกจากกันมากขึ้น ทำให้เกิดช่องว่างของความรู้ส่งผลให้เกิดการเฉื่อยชาทางการเมือง ดังนั้นผลจากการใช้สื่อพื้นบ้านเข้ามาช่วยในการสื่อสารความรู้ทางการเมืองจะเป็นคำตอบที่น่าสนใจว่าจะสามารถช่วยลดช่องโหว่ที่อาจเกิดขึ้นจากการไหลเวียนของข่าวสารได้มากน้อยเพียงใด ขณะเดียวกันใช้ทฤษฎีการรุกของสื่อ โดย Dennis Davis และเพื่อน (1992) นักสื่อสารทางการเมืองผู้เสนอทฤษฎีดังกล่าวมีแนวคิดที่ว่า สื่อมีแนวโน้มรุกรานและควบคุมการเมือง โดยเฉพาะนักการเมืองที่อาศัยสื่อในการช่วยเหลือภาคการเมือง ซึ่งในปัจจุบันสื่อวิทยุโทรทัศน์ รวมถึงสื่อใหม่สามารถเข้ามาในชีวิตประจำวันของประชาชนได้มากยิ่งขึ้น ด้วยการนำเสนอเรื่องราวที่ผูกมัดประชาชนให้ติดตาม จนถึงขั้นทำให้ประชาชนที่เคยติดตามข่าวสารการเมืองอย่างใกล้ชิดหันไปให้ความสนใจข่าวสารด้านความบันเทิงจากสื่อมวลชนแทน ดังนั้นวิธีหนึ่งที่จะสามารถถึงประชาชนให้หันกลับมาสนใจข่าวสารทางการเมืองได้อีกครั้ง จะใช้การเลือกใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อเข้ามาส่งเสริมความรู้ทางการเมืองผ่านการนำเสนอด้วยวิธีการที่หลากหลายคลุกเคล้าความบันเทิงได้หรือไม่ นี่ยังคงเป็นคำถามที่ผู้เขียนบทความสนใจศึกษาค้นคว้าผ่านการวิจัยต่อไป

กระบวนการที่ 5 การทำนุบำรุง ซึ่งต้องเกิดขึ้นร่วมกันระหว่างผู้ใช้และผู้ชมสื่อพื้นบ้าน บนพื้นฐานของการเห็นคุณค่า ห่วงแทน และรักษาสืบทอดให้ดำรงอยู่ ไม่ใช่เพียงแต่จะใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารพัฒนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ผู้ใช้สื่อพื้นบ้านจำเป็นต้องเสริมสร้างวิตามินความรู้ ความเข้าใจ เรื่องการทำนุบำรุงรักษาสื่อพื้นบ้านให้กับผู้ชมด้วยเช่นกัน ซึ่งในการสื่อสารลักษณะเช่นนี้ ใช้ทฤษฎีว่าทิวทยาที่เริ่มต้นมาจากอริสโตเติล นักทฤษฎี เข้ามาเป็นวาทศิลป์ในการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่คิดเห็นตามอย่างมีหลักการ นั่นคือ ให้ผู้ชมเห็นความสำคัญของสื่อพื้นบ้าน มากกว่าการมองว่าสื่อพื้นบ้านเป็นเพียงสื่อที่ใช้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ต้องหนุนเสริมความรู้ ความเข้าใจว่าสื่อพื้นบ้านเปรียบเสมือนครู เป็นสติปัญญาของชุมชน ควรค่าแก่การรักษาไม่ให้สูญหาย ซึ่งวิธีการโน้มน้าวใจประชาชนให้เห็นความสำคัญของสื่อพื้นบ้านเพื่อให้เกิดการทำนุบำรุงตามหลักทฤษฎีว่าทิวทยา นั่นคือ 1) เริ่มจากการให้เหตุผลของการทำนุบำรุงรักษาสื่อพื้นบ้าน 2) สร้างพลังให้แก่ประชาชนลักษณะการเร้าอารมณ์ของผู้พูด จากการสร้างสรรค์ของผู้พูดไปสู่การตอบสนองของผู้ฟัง และ 3) คุณลักษณะร่วมของผู้ฟัง ซึ่งผู้พูดพยายามจับจุดเพื่อดึงความอ่อนไหวจากภูมิหลังของผู้ฟังให้หันมาสนับสนุนการทำนุบำรุงรักษาสื่อพื้นบ้านร่วมกัน

จากกระบวนการข้างต้น ผู้เขียนบทความได้สรุปกรอบกระบวนการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมืองไว้ดังนี้

ภาพที่ 2 : กระบวนการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง

ปัจจัยความสำเร็จของการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการให้ความรู้ทางการเมือง

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แม้ปัจจุบันสื่อใหม่จะได้รับความนิยม หรือเรียกว่าเป็นยุคทองก็ว่าได้ แต่ผู้เขียนกลับมองว่า การสื่อสารยังคงต้องมีการผสมผสานระหว่างสื่อเก่ากับสื่อใหม่เข้าไว้ด้วยกัน อาจจะได้ด้วยคนละบทบาทหน้าที่ หรือต่างวาระกันก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับพุทธา ศรีสุวรรณ (2552) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการเปิดรับและความพึงพอใจต่อสื่อพื้นบ้านภาคใต้ของเยาวชนในสถานศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า การเปิดรับสื่อพื้นบ้านประเภทมโนราห์ ส่วนใหญ่มีการเปิดรับผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียง สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อวัสดุอิเล็กทรอนิกส์ สื่อนอกสถานที่หรือสื่อกลางแจ้ง และสื่อสิ่งพิมพ์ตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเปิดรับเพื่อการพักผ่อน คลายเครียด ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และชอบ

เรื่องราวที่นำมาแสดง ขณะที่ผลการศึกษาด้านความพึงพอใจต่อสื่อพื้นบ้านประเภทมโนราห์ ส่วนใหญ่พึงพอใจในความงดงามของท่ารำ เครื่องแต่งกาย ดนตรี เพลงประกอบการแสดง ความไพเราะของการขับร้อง ความชำนาญของนักแสดง การประยุกต์บทแสดงหรือเนื้อเรื่องได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ความสนุกสนานของเนื้อเรื่องที่แสดง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงและผู้ชม การนำเทคโนโลยีแสงสีเสียงสมัยใหม่ประกอบกับความเหมาะสมของสถานที่ ช่วงเวลาในการจัดแสดงมาประยุกต์ใช้ทำให้การแสดงดูตื่นตา ตื่นใจมากขึ้น

แม้ว่าปัจจุบันสื่อพื้นบ้านอาจค่อย ๆ ถูกลดความสำคัญลงจากในอดีต ที่ได้รับความนิยมจากสังคมไทยอย่างสูง แต่ปัจจุบันก็มีหน่วยงานหลายแห่งที่ยังคงต้องพึ่งพาสื่อพื้นบ้านเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการสื่อสารกับคนในชุมชน ด้วยภาษาของคนในชุมชนเอง อาจดัดแปลงรูปแบบการสื่อสารมาเป็นบันทึกลงแผ่นเสียง วิทยุออกอากาศทางโทรทัศน์ รวมถึงรูปแบบการแสดงสด ซึ่งสอดคล้องกับนารีนารถ กิตติเกษมศิลป์ (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ผ่านสื่อพื้นบ้านเพลงขอ ผลการวิจัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์ผ่านสื่อพื้นบ้าน ประเภทเพลงขอของประชาชน อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ประชาชนส่วนใหญ่เคยได้รับฟังและชมการใช้สื่อเพลงขอเพื่อประโยชน์ในการบันเทิง ให้ข้อมูลข่าวสารเฉพาะกิจ เช่น การรณรงค์ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมในการพัฒนาและรวมทั้งการให้ความรู้ การปฏิบัติตัวเกี่ยวกับโรคเอดส์ด้วย โดยเฉพาะประชาชนวัยสูงอายุ คือ กลุ่มที่มากกว่า 35 ปีขึ้นไป เพราะมีความคุ้นเคยและความประทับใจกับวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทขอเป็นอย่างดี

ดังนั้น การใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องของการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องต่าง ๆ เช่น ความรู้เรื่องการเลือกตั้ง สิทธิหน้าที่พลเมือง นโยบายของรัฐบาล ข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชน ปรากฎการณ์ทางการเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เรื่องดังกล่าวล้วนแล้วแต่ต้องการสื่อสารผ่านสื่อซึ่งจะเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนไปยังรัฐบาล และระหว่างรัฐบาลไปสู่ประชาชน ซึ่งเมื่อหยิบสื่อพื้นบ้านเข้ามาทำหน้าที่สื่อสารเพื่อคลี่คลายประเด็นปัญหา หรือการเปิดพื้นที่สาธารณะ ลานวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรม รับฟังข่าวสาร ความรู้ทางการเมืองหรือแสดงออกซึ่งความคิดเห็น พบปะกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น พูดคุยกันด้วยภาษาที่เป็นกันเอง สื่อสารกันแบบพี่น้องไม่เป็นทางการ ลักษณะนี้จะช่วยลดความแตกต่างระหว่างชนชั้นลงได้ นั่นหมายถึง กลุ่มนักการเมืองสามารถใกล้ชิดกับประชาชน ต่างร่วมกันรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้มากขึ้น อีกทั้งการแก้ปัญหาของแต่ละชุมชน ท้องถิ่น ต่างต้องอาศัยการสื่อสารเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่บทสรุปด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละชุมชน ท้องถิ่น จะเลือกใช้ภาษาเช่นไรในการสื่อสารเพื่อการแก้ปัญหา หรือลดความไม่เข้าใจกันลงไปได้

สรุป

มีคำกล่าวที่ว่า “ชีวิตสังคมจะเป็นไปอย่างไรขึ้นอยู่กับความสามารถของประชาชนในการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกัน” การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือสนับสนุน ให้ความรู้รวมถึงการเรียกร้องทางการเมือง (พิชิต ทนงค์, 2550) โดยอาศัยการสร้างแนวทางการยอมรับให้เกิดขึ้นในกลุ่มประชาชน ซึ่งการดำเนินงานทางการเมือง การปกครองของทุกสังคม จะมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางการเมืองไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ทำให้เกิดการทำหน้าที่ของระบบการเมืองและการปกครองท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนภายในท้องถิ่นได้ (ยุทธพร อิศรชัย, 2561)

ดังนั้นการประยุกต์ใช้กับสื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น จึงต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎี กระบวนการใช้สื่อพื้นบ้านอย่างเป็นขั้นตอนดังที่กล่าวไว้ข้างต้นเพื่อ 1) สร้างความสนใจในเนื้อหาความรู้ทางการเมืองให้กับประชาชน 2) ทำให้ประชาชนเกิดความต้องการเปิดรับความรู้ทางการเมือง 3) ผู้สื่อสารสามารถตอบสนองต่อวิธีการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน 4) ประชาชนให้

ความสำคัญในการเสนอความคิดเห็นเพื่อสะท้อนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และ 5) การกระตุ้นให้ประชาชนลงมือปฏิบัติตามความรู้ทางการเมืองในทันที (เทคนิคในกระบวนการจูงใจ, 2020)

การใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองในยุคของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเช่นนี้ ถือเป็นความท้าทายที่น่าสนใจ เพราะจากการสื่อสารสมัยก่อน ผู้ส่งสารคือผู้กำหนดข่าวสารในการนำเสนอผู้ส่งสารจะเป็นผู้ผลิตและป้อนชุดความรู้ให้แก่ประชาชน แต่ในปัจจุบันกลับสวนทางกัน ผู้รับสารกลับเป็นผู้กำหนดข่าวสารในการนำเสนอ นั่นคือ ผู้รับสารต้องการความรู้เรื่องใด ผู้ส่งสารจะต้องผลิตและป้อนชุดความรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร และในขณะเดียวกันผู้รับสารต่างสามารถเป็นผู้ผลิตสื่อได้เช่นกัน อีกทั้งในระหว่างการรับชุดความรู้ ต่างมีสิ่งรบกวนมากมายที่โน้มน้ำหนักความสนใจให้ผู้รับสารเบี่ยงเบนหรือละความสนใจไปจากเนื้อหาที่ผู้ส่งสารกำลังนำเสนอได้ในทันที ดังนั้นความท้าทายดังกล่าวจะเป็นบทพิสูจน์ความสำเร็จของบทบาทสื่อพื้นบ้านในการประยุกต์ใช้เพื่อให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่ผู้เขียนบทความสนใจศึกษาเพื่อขยายองค์ความรู้ไปสู่ประสิทธิภาพของการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองต่อไป รวมถึงนักวิชาการนักการเมือง ผู้สนใจสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้หรือศึกษาขยายองค์ความรู้ต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะมุมมองของการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองเท่านั้น ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นประสิทธิภาพของการใช้สื่อพื้นบ้านหรือประสิทธิผลเกี่ยวกับความเข้าใจของประชาชนในการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองผ่านสื่อพื้นบ้านในรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป
2. ควรศึกษาการแลกเปลี่ยนความรู้ในมุมมองกลุ่มเครือข่ายสื่อพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้เห็นมุมมองความแตกต่างสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาการประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองมากยิ่งขึ้น
3. ในยุคของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเช่นนี้ ควรศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้สื่อพื้นบ้านสามารถมีบทบาทในการดำรงอยู่เพื่อถ่ายทอดความรู้ท่ามกลางกระแสของการเติบโตทางเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2554). สื่อพื้นบ้านศึกษาในสายตานิเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์. _____ . (2554). สื่อเก่า สื่อใหม่ ใจเชื่อมร้อย. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- กิดานันท์ มลิทอง. (2548). เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณาการพิมพ์.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2559, 1 ตุลาคม). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. <http://www.culture.go.th>
- จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์. (2553). การสื่อสารกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเกษตรในจังหวัดชัยนาทเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา ข้าวกลิ้งหอมนิลของกลุ่มอินทรีย์ชีวภาพบ้านใหญ่. วารสารจันทร์เกษมสาร 15(29), 17-30.
- ชินอรส ถิ่นวิไลสกุล. (2554). สื่อพื้นบ้านกับการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนศาลายา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- เทคนิคในกระบวนการจูงใจ. ทฤษฎีการโน้มน้ำหนัก. เข้าถึงได้จาก <http://old-book.ru.ac.th/e-book/a/AP205/205-7.pdf> วันที่สืบค้น 20 มิถุนายน 2563

- ธิตพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์. (2562). แนวทางการศึกษาชุดวิชา การวิจัยและการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่นชั้นสูง ประเด็นสาระที่ 3 แนวทางและประเด็นปัญหาการวิจัยการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เชียรชัย อิศรเดช กาญจนา แก้วเทพ. (2549). สื่อพื้นบ้านชาวบ้านรับงานสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นารินารณ กิตติเกษมศิลป์. (2539). การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ผ่านสื่อพื้นบ้านเพลงขอ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยดา สุนทรปิยะพันธ์. (2560). การสื่อสารในการเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองผ่านหนังสือ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พิชิต ทนงค์. (2550). การสื่อสารทางการเมืองกับการสร้างอัตลักษณ์ประชาธิปไตยของเยาวชนในจังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พีระพงศ์ สุจริตพันธ์. (2562). การสื่อสารทางการเมืองผ่านหนังสือภาคใต้ : ศึกษาในห้วงวิกฤตการณ์. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2562), หน้า 276.
- พุทธา ศรีสุวรรณ. (2552). การศึกษาการเปิดรับและความพึงพอใจต่อสื่อพื้นบ้านภาคใต้ของเยาวชนในสถานศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ยุทธพร อิศรชัย. (2561). หน่วยที่ 8 แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วลัญช์ภัทร จิยังศ์วัต. (2559). กระบวนการเปลี่ยนแปลงสื่อพื้นบ้านการฟ้อนเล็บฟ้อนเทียน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศรีปาน รัตติกาลชลากร. (2538). บทบาทของสื่อพื้นบ้านในวัฒนธรรมมอญในอำเภอพระประแดง [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมสุข หินวิมาน. (2548). สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2563). ทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.